

Богдан Буяк

ОСВІТНЬО-ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АГЕНТІВ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Проаналізовано і систематизовано інформацію щодо агентів політичного виховання сучасної української молоді в контексті освітньо-філософських підходів.

Ключові слова: *освіта, політична освіта, політичне виховання, агенти політичного виховання, політична культура, філософія освіти, молодь.*

Як відомо, ЮНЕСКО оголосила XXI ст. “століттям освіти”. Освіта як соціальне і суспільне явище зорієнтована на формування особистості й виконує важливі функції соціалізації, навчання, виховання та професіоналізації людини. Тому система освіти є стратегічно важливою сферою людської діяльності, одним із тих важливих соціальних інститутів, значущість якого беззаперечно зростає з розвитком людства.

Перед сучасною українською системою освіти стоїть завдання не лише адаптуватися до певних змін, що відбуваються в нашій країні і світі, а й переконливо стати надійною основою самоствердження України як вільної, демократичної, унікальної, неповторної, самобутньої, сильної держави.

У час, коли динамізм розвитку суспільства стає все більшим, дослідження, що зосереджені на формуванні міждисциплінарного підходу, дають змогу інтегрувати знання з різноманітних наукових напрямів: філософії, соціології, педагогіки, юридичної науки, інформатики, інженерії, моделювання, прогнозування тощо. Напрацьовувати і використовувати щоразу універсальніші прийоми дослідження певних процесів, які постійно відбуваються, змушує життя. Воно висуває вимоги системного підходу і можливого передбачення подальшого розвитку широкого кола явищ і процесів, що існують в економіці, суспільстві, політиці, системі виховання, в їх комплексності.

Нині практично неможливо вирішувати важливі проблеми і досягати бажаної мети суспільства лише традиційними, добре вивченими, засвоєними і перевіреними способами. Нові завдання потрібно вирішувати в умовах стрімкого розвитку системи освіти і виховання, що змінилися і характеризуються іншим темпом перебігу подій, їх змінністю, динамічністю, складністю взаємин, оскільки розвиток особистості в сучасному світі стає визначальним чинником розвитку безпосередньо суспільства. Тому нові процеси важливо трактувати новими засобами і методами. Саме формування і розвиток суспільства методом напрацювання, створення певних умов для розвитку особистості дає змогу найпередовішим країнам світового співтовариства знайти і реалізувати оптимальні методи, способи і технології політичної освіти та виховання молодого покоління.

Метою нашого дослідження є вивчення, систематизація, узагальнення та оцінка суб'єктів (агентів) політичного виховання сучасної молоді.

Основним об'єктом наукової статті є сучасна молодь та суб'єктивна організація системи політичного виховання стосовно неї.

У політичній сфері інститутами громадянського суспільства та власне політичними агентами виховання є сім'я, школа, вищі навчальні заклади (ВНЗ), політичні партії, різноманітні громадські об'єднання, громадсько-політичні організації, засоби масової інформації (ЗМІ). Через інститути громадянського суспільства індивіди, їхні різноманітні об'єднання, соціальні спільноти включаються у взаємодію з державою, відтворюють та реалізують політичні відносини у своїй політичній діяльності, засвоюють соціально-політичні норми, процедури (засоби), принципи цієї взаємодії. Ці інститути покликані сприяти формуванню політичних якостей особи, які дозволяють їй виконувати роль суб'єкта політичних відносин та визначати своє місце у системі цих відносин. Політична зрілість є найвагомішим продуктом політичного виховання: це розуміння природи влади та управління, їх принципів, норм і законів, що лежать в основі політичної організації суспільства, усвідомлення своїх прав та обов'язків, властивих суспільству політичних цінностей, політичних норм, взірців громадянської поведінки.

Зміна поведінки молодшої людини відбувається під впливом дії багатьох суб'єктів, яких називають “агентами політичного виховання”, через їхню діяльність застосовується вплив зовнішніх чинників. Щодо окремої людини, то вони мають об'єктивний характер. Поняття “агент” (від лат. *agens, agentis* – діючий, активний; *agere* – приводити в рух) розуміємо як діючий за дорученням і на користь кого-небудь; це представник установи, організації тощо,

виконувач доручення держави [1], довірена особа, яка має певні повноваження [2]. З правового погляду, агент – це особа, яка діє в інтересах будь-якої іншої особи.

Українські вчені по-різному трактують це поняття. Переважно його застосовують щодо категорії “політична соціалізація”. Так, на думку М. Сазонова, серед великої кількості учасників політичної соціалізації особлива роль належить соціальним інститутам, які цілеспрямовано впливають на розвиток політичної свідомості й поведінки громадян. Такі інститути визначаються в політології як інститути політичної соціалізації. До них відносяться сім’я, школа, церква, ЗМІ, громадські об’єднання та організації, політичні партії, державні органи й установи. Вплив інститутів політичної соціалізації на членів суспільства здійснюють конкретні люди (батьки, вчителі, священники, журналісти, пропагандисти, агітатори, інформатори та ін.), яких називають агентами політичної соціалізації [3, с. 524-525].

А. Колодій зазначає таке: “Модифікація поведінки особи та перебіг політичного виховання відбувається під впливом дії багатьох чинників та колективних суб’єктів, або, як їх називають соціологи, «агентів» політичної соціалізації, які стосовно окремої людини мають об’єктивний характер. До них можна віднести сім’ю, систему освіти, закони, референтні групи, лідерів у формуванні громадської думки, засоби масової інформації” [4, с. 135].

М. Остапенко конструктивно зауважує, що важливою ланкою політичної соціалізації є політичне виховання як процес цілеспрямованого та систематичного впливу на політичну свідомість і поведінку громадян з метою формування певних політичних якостей [5, с. 50]. Цілеспрямованість і систематичність – це два головні чинники, що виокремлюють політичне виховання із загально-го контексту політичної соціалізації. Основним завданням політичного виховання є закріплення в політичній свідомості і поведінці людини домінуючих у певній системі політичних цінностей, норм, орієнтувань і зразків, формування певного типу політичної культури. Політичне виховання включає два основні компоненти: раціональний та емоційний [6, с. 181].

Раціональний компонент полягає у переданні через систему політичної освіти необхідної політичної інформації та формуванні певної системи політичних знань, а, відповідно, й політичної культури. Політична освіта є потужним знаряддям політичної соціалізації та політичного виховання, інтегрування особистості в політичну систему, джерелом формування політичної свідомості особистості – політичних знань, переконань, поглядів, оцінок, настанов та ідеалів. Будучи однією з основ формування і розвитку громадянського суспільства, політична освіта і політичне виховання здатні забезпечити істотну протидію політичній дестабілізації, конфронтації та загрозам національній безпеці. Сучасне суспільство потребує, щоб кожна людина усвідомлено ставилася до політичних подій, які відбуваються в межах країни та у світі, змогла дати їм об’єктивну світоглядну оцінку, оволоділа практичними навичками участі у громадянському житті.

Враховуючи це, агентами політичного виховання можна вважати систему інститутів, що сприяють входженню молоді в політичне життя, формують стійкі форми організації суспільних відносин і забезпечують стабільне, послідовне формування суспільно-політичного організму як цілого. Американські політологи Г. Алмонд, Дж. Пауелл та інші науковці до агентів політичного виховання відносять інститути, організації та установи, що впливають на процес формування політичної свідомості [7, с. 127]. Російський учений О. Шестопал вважає, що агентами політичного виховання молоді є суспільно персоніфіковані впливові носії певного соціального і політичного досвіду: батьки, родина, однолітки та інші, значення яких не рівнозначні для особистості, але кожний з яких формує світоглядні орієнтири молодих людей [8, с. 275].

Щодо процесу політичного виховання, крім поняття “агент”, дослідники використовують поняття “інститут” [9; 10; 11]. Проте останнє має чимало трактувань, зокрема, воно є сукупністю норм, що регулюють певну сферу політичних відносин, призначення яких – задовольняти найважливіші її інтереси і потреби, а також різні політичні організації, тобто є однією зі складових більш структурованого поняття “агент”. Інакше кажучи, агенти – це своєрідна форма людської діяльності, заснована на чітко розробленій ідеології, системі правил і норм, а також організованому контролю за їх виконанням. Отже, діяльність різних інститутів здійснюється людьми, організованими у групи або асоціації, в яких проведено розподіл на статуси і ролі відповідно до потреб певної соціальної групи або суспільства загалом. Агенти підтримують соціальні структури та порядок у суспільстві і, врешті-решт, виходять на формування політичної культури молоді.

У контексті розуміння сутності агентів процесу політичного виховання виокремлюють два складники: 1) ціннісно-нормативну структуру суспільства (принципи, норми, настанови, що зумовлюють політичну діяльність); 2) суспільну систему (політичні спільності: організації, групи, верстви молоді). Вони взаємопов’язані між собою, що й приводить завдяки їхній дії до сутнісних перетворень у політиці, до з’ясування ролі молоді в інноваційних змінах.

Відповідно до виконуваних ролей, агентів політичного виховання можна розподілити на політичні й неполітичні, первинні та вторинні тощо. До політичних агентів належать різноманітні політичні інститути, політичні еліти й лідери, групи інтересів, молодіжні громадські організації та ін. Неполітичними агентами є сім’ї, групи однолітків, інститути навчання, трудові колек-

тиви, ЗМІ, професійні й жіночі організації, культурні і спортивні об'єднання тощо. Сукупність цих агентів утворює систему, яка за допомогою політичних механізмів прагне формувати, контролювати і спрямовувати політичну поведінку молоді.

Оскільки політичне виховання здійснюється на первинному та вторинному етапах, то й агентів виховного процесу умовно поділимо на таких, які здійснюють первинне і вторинне виховання, щоб полегшити аналіз їхньої діяльності. Термін "первинна" відноситься до всього, що є безпосереднім або найближчим оточенням молоді. Первинне середовище не лише ближче до неї, а й найважливіше для її формування, тобто воно стоїть на першому місці відповідно до важливості. Це передусім члени родини, друзі, сім'я, однолітки, викладачі, лідери молодіжних громадських організацій, тренери, лікарі та інші.

Агентами вторинного політичного виховання є представники трудових колективів, навчальних закладів, армії, правоохоронних органів, церкви, держави, ЗМІ, політичних партій, суду тощо. Вони, згідно із принципом рейтинговості, належать до тих, хто за впливом на молодь стоїть на другому місці. Контакти з цими агентами відбуваються рідше і вони менш тривалі, а їхня дія зазвичай менш глибока, ніж первинних агентів. Вторинними групами є також формальні організації, офіційні установи тощо.

Агенти первинного виховання виконують певні ролі, однак мають різний статус. Наприклад, батьки щодо своєї дитини перебувають у позиції людини, яка навчає. Однолітки ж поміж собою рівні, але й серед них вирізняються лідери. У цьому середовищі можливі порушення етичних принципів і соціальних норм, помилкові рішення. Отже, батьки й однолітки постійно впливають на дитину в протилежних напрямках, другі можуть звести нанівець зусилля перших. Згідно із соціологічними даними, однолітки за впливом на своїх друзів стоять на щабель вище від батьків. Цінним для нинішнього покоління є можливість проводити час у колі друзів – 49,9 % [12].

Розглянемо докладніше вплив агентів на процес політичної соціалізації молоді. Відомо, що політичне виховання молоді починається з родини. Вона не лише впливає на формування політичних орієнтацій, а й формує активного або ж пасивного учасника політичного процесу. Саме родину всі дослідники визнають основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, а також необхідною умовою становлення особистості. Родина у своєрідній формі відображає, відтворює всю сукупність суспільних відносин, вона активно впливає на всі сфери життя. Нині батьківська родина залишається найважливішим інститутом виховання молоді. Наприклад, згідно з дослідженнями Інституту соціології НАН України, родині повністю довіряють 61,44 % молоді, переважно довіряють – 31,36 %, зовсім не довіряють – 2,87 %, переважно не довіряють – 2,83 % [13]. Таким чином, сім'я залишається найважливішим складником життя молоді людини.

У кінцевому підсумку від стану родини як агента здебільшого залежать стабільність і політичний розвиток суспільства. Родина є посередником між матеріальними та ідеологічними відносинами. Саме в родині людина навчається набувати соціальних статусів, здобуває початкову освіту, формує певний стиль поведінки. В очах молоді людини батьки виступають у декількох статусах:

- як джерело емоційного тепла і підтримки, без яких дитина відчуває себе беззахисною і безпорадною;

- як влада, директивна інстанція, розпорядник благ, покарань і заохочень;

- як зразок, приклад для наслідування, втілення мудрості і кращих людських якостей;

- як старший друг і радник, якому можна довірити все.

Рівень ідентифікації з батьками в молоді роки менший, ніж у дитинстві. У молодіжному віці батьки залишаються для молоді важливим зразком (еталоном, орієнтиром) політичної поведінки. Проте батьківський приклад уже не сприймається так абсолютно і некритично, як у дитинстві. У молоді з'являються, крім батьків, інші авторитети. Що доросліша людина, то вірогідніше, що ідеали вона черпає не лише з найближчого оточення, а й з більш широкого кола осіб (суспільно-політичні діячі, військові, спортсмени, діячі культури, герої кіно, літератури тощо). Проте всі недоліки й суперечності в поведінці різних поколінь близьких людей сприймаються інколи гостро і болісно. Отож роль родини у процесі політичного виховання надзвичайно велика. Вона може залишатися головним і визначальним суб'єктом політичного виховання особистості, переваживши всі інші інститути виховного процесу та політичної соціалізації впродовж усього молодого віку.

У родині молода людина проходить кілька етапів політичної соціалізації:

- політизування – у дітей під впливом оцінок батьків, їхніх відносин і реакцій формуються перші уявлення про світ політики;
- персоналізація – сприйняття влади молодою людиною починає персоніфікуватися, для неї зразками влади, а іноді й поведінки стають конкретні політичні постаті: президент, прем'єр-міністр, парламентар тощо;
- ідеалізації – політикам приписуються певні якості, формується стійке емоційне ставлення до політичної системи;
- інституалізації – відбувається перехід до абстрактного сприйняття політики, на основі отриманих знань, інформації та певного досвіду закладаються уявлення про інститути влади.

Філософські аспекти

У сім'ї молода людина відкриває для себе роль влади в особі батьків, найближчих родичів. Тип взаємин, що створюється у сім'ї між дитиною (молодою людиною) і батьками, на думку О. Резніка, є визначальним у створенні раціональної "Я-концепції". Більшість дослідників визначає важливість поведінки батьків у перші роки життя дитини для розвитку її самооцінки, яка відіграє формотворчу роль у процесі виховання [14, с. 74].

У багатьох наукових дослідженнях ідеться про неабиякий вплив на процес політичного виховання молоді групи однолітків. Зазначимо, що тут близьким, хоч і не тотожним поняттю "агенти", є поняття "соціальне оточення", під яким розуміємо якраз середовище однолітків, друзів, знайомих, мікросоціальне оточення. Вони відіграють другорядну, але все ж важливу роль у процесі виховання. Соціальне оточення, на відміну від відносно стабільних інститутів соціалізації, більш мобільне, активне, мінливе. Нарешті, окремі агенти соціального оточення – друзі, кохані, викладачі, представники адміністрації – можуть значно активізувати виховний процес через механізми соціалізації (наприклад, через оптимізацію спілкування чи залучення до нових видів діяльності), що буває неможливо здійснювати в межах традиційних інститутів. Ці групи впливають на політичні орієнтації молодих людей у контексті різних напрямків. Так, групи однолітків часто є джерелом інформації про суспільні й політичні події. Адже багато повідомлень ЗМІ спочатку трансформуються крізь призму громадської думки і лише згодом засвоюються молодими людьми [15, с. 347–355]. Спілкування з однолітками виконує роль альтернативного каналу інформації на противагу офіційному каналу від дорослих. Неодмінно через однолітків молодь отримує і політичну інформацію.

Серед загалу молодих людей – ретрансляторів інформації – потрібно визначити тих, хто є лідерами молодіжних громадських організацій або їх активістами, молодих членів політичних партій, які зацікавляють інших молодих людей у діяльності своїх об'єднань, залучаючи їх до виконання разових доручень. Участь у політичних акціях, мітингах, конференціях сприяє адаптації політичних ідей і залученню молоді до більш системної політичної діяльності. Згодом вона може перерости у позитивне сприйняття певних ідеологічних і політичних уподобань.

На думку О. Шестопаля, вплив групи однолітків на виховний процес відбувається за допомогою навчання, наслідування, звикання та ідентифікації. Навчання – це процес усвідомленого набуття знань і навичок, який властивий групі однолітків, хоча за своїм значенням і поступається іншим механізмам. Наслідування є одним із головних механізмів соціалізації у групах однолітків, особливо серед молоді. Цей процес, на відміну від навчання, відбувається несвідомо. У цьому разі об'єктом наслідування є ті однолітки, які користуються найбільшою повагою молоді людини. Ідентифікація дуже важлива для молодого покоління, оскільки вона дозволяє знайти свою нішу. Ідентифікація з групою однолітків виражається через символи. Про те, з ким ідентифікує себе молода людина, говорять символи, які виражені в її одязі, емблемах, певних ритуалах [8, с. 200–205].

Важливим складником успішного політичного виховання молоді є передання їй соціокультурних надбань попередніх поколінь. Знання про навколишній світ, його сприйняття, відповідні трудові навички внаслідок цього стають основою для подальшого поступу прийдешніх поколінь. Освіта відіграє важливу роль у вихованні молоді політично активної людини. Освітня діяльність є важливим агентом політичного виховання молоді, оскільки в наш час спостерігається зростання кількості охочих підвищити свій освітній рівень. Згідно із даними дослідження "Молодь України", яке провели Український інститут соціальних досліджень і Центр "Соціальний моніторинг", з'ясовано, що 70 % молодих людей хотіли б отримати більш високий рівень освітньої підготовки, 37 % вказали на те, що це дало б їм змогу розраховувати на престижнішу роботу, а 30 % – розраховувати на більш високу заробітну плату. Дослідженням встановлено, що до свого майбутнього молодь підходить доволі прагматично, маючи надію на обрану в молодому віці професію. Проте для більшої впевненості вона бажає здобути вищу освіту (51,4 %), вивчити іноземну мову (30,4 %), навчитися працювати на комп'ютері (29,5 %), набути навичок ведення бізнесу, вміння мислити і діяти в умовах ринкової економіки (27,7 %), отримати відповідну правову підготовку (14,6 %) [16].

Окрему і дуже важливу місію в системі загальної освіти виконують ВНЗ. Вони, зокрема, поступово стають центрами суспільно-політичного життя і могутнім чинником відродження нації, виховання у молоді національної свідомості й самосвідомості, професійної і гуманітарної національної політичної культури сучасного фахівця. У ВНЗ не лише відбувається професійне становлення особистості, а й формується громадянин, повноцінний суб'єкт суспільно-політичного життя, майбутній лідер виробництва, політик, громадський діяч. Молоді люди вивчають комплекс гуманітарних, соціально-політичних дисциплін, які допомагають їм орієнтуватися в суспільному житті, заснованому на політичній та ідеологічній багатоманітності.

На молодіжному етапі юності й виробничої зрілості актуалізується ще один вторинний агент політичного виховання молоді людини – трудовий колектив. Він є сукупністю осіб, об'єднаних спільністю професії. У ньому задовольняється природна потреба людини в спілкуванні й перевірці своєї політичної позиції, захисті політичних інтересів. Нині переважають демократичні форми обстоювання трудовими колективами своїх соціально-

економічних і політичних інтересів. Однією з таких форм є членство в різних громадських і професійних організаціях, наприклад, у профспілкових (98,5 %) й інших молодіжних організаціях (65 %) [17].

Ще одним агентом процесу політичної соціалізації молоді є ЗМІ (мас-медіа). За результатами проведеного соціологічного опитування, вони мають важливий вплив на політичне самовизначення молодих людей. Останні найбільшу довіру висловили телебаченню (64 %), радіомовленню (56 %), пресі (51 %) [12]. Однак дуже часто ЗМІ, як і родичі, нав'язують молодим людям своє бачення політичного життя суспільства, не даючи їм змоги сформувати власну думку щодо політичних процесів, які відбуваються. Такі маніпуляції можуть бути небезпечними для нестійкої свідомості молоді.

Інформаційна діяльність ЗМІ дозволяє людям адекватно судити про політичні події і процеси лише тоді, якщо вони виконують і освітньо-виховну функцію. Звичайно, ЗМІ не можуть перебрати на себе місію освітніх закладів щодо забезпечення систематичного і ретельного засвоєння політичних знань. Та все ж мас-медіа, супроводжуючи людину впродовж усього її життя, в тому числі після завершення безпосереднього навчання, суттєво впливають на сприймання нею суспільно-політичної і соціально-економічної інформації.

Освітня роль ЗМІ тісно пов'язана з вихованням молоді. Проте якщо політична освіта ґрунтується на систематичному набутті знань і розширює пізнавальні та оцінювальні можливості молодої людини, то політичне виховання означає засвоєння нею політичних норм, цінностей і зразків поведінки; вона дає змогу молоді адаптуватися до нової політичної дійсності.

Одним із важливих агентів політичного виховання є політичні партії. Партія – це інститут, що представляє інтереси різних верств громадян і слугує своєрідним ланцюгом чи кладкою між громадянським суспільством і державою. У процесі своєї діяльності політичні партії безпосередньо виконують функції політичного виховання молоді, формуючи у неї політичні настрої та ідеї. У своїх програмах партії пропонують політичні орієнтири для молодих громадян і роблять їхню участь у політиці свідомою та організованою. Вони, створюючи дочірні молодіжні громадські організації, залучають молодь до активної політичної діяльності під своїми гаслами [18, с. 60–67].

Формуючи й виховуючи політичні кадри, партії сприяють удосконаленню процесу політичного виховання. Керівні партії прагнуть проводити таку виховну політику, яка б забезпечувала позитивне сприймання цінностей, що їх обстоюють, широку соціальну підтримку громадянства їхнього курсу. Вони прагнуть зробити населення політично активним, залучаючи його до громадського контролю за діяльністю органів влади, періодично формуючи резерв політичної еліти. Внаслідок використання технологій паблік рілейшнз стає можливим залучення певної кількості членів, які виплачують партійні внески, поповнюють партійну касу і фінансують партійну пресу та забезпечують успіх на виборах [18, с. 65–67].

Важливим чинником політичного виховання молоді у контексті участі в суспільних процесах є функціонування різних громадських молодіжних організацій. Відомо, що внутрішня готовність до політичної активності реалізується лише тоді, коли людину організують, залучають до певних дій. Тому без спеціальної організаторської роботи важко реалізувати політичну активність молоді. На початку ХХІ ст. відзначається зростання громадсько-політичної активності молоді. Так, упродовж 1994–2006 рр. участь молоді в молодіжних організаціях збільшилася з 58,7 до 65 %, а зацікавленість молодих людей політикою – з 16,5 до 21,2 %. Процеси, пов'язані з розбудовою держави, значно змінили політичне життя українського суспільства. З одного боку, реформується політична система, з другого – якісно змінюються більшість її складових, частиною яких є молодіжний рух [19]. Він реалізується переважно через молодіжні організації, які, згідно із Законом України “Про молодіжні і дитячі громадські організації” (1998), визначаються як “об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення і захист своїх законних, соціальних, економічних, творчих, духовних і інших спільних інтересів” [20, с. 2].

Існують різні підходи до трактування поняття “молодіжні громадські організації”. Класифікацію молодіжних об'єднань здійснюють на основі:

- їх соціально-економічної природи і певних особливостей;
- нормативно-правового характеру і особливостей функціонування;
- психолого-фізіологічних і морально-етичних аспектів діяльності;
- філософського аналізу самодіяльного молодіжного руху;
- загальнополітичного аналізу молодіжних формувань тощо.

На підставі особливостей характеру діяльності пропонує класифікувати молодіжні організації В. Кулик. Він визначає молодіжні фахові об'єднання, організації за інтересами, молодіжні релігійні організації, благодійні фонди для молоді та молодіжні благодійні фонди, національні молодіжні організації, студентський рух, громадсько-політичні організації молоді, молодіжні філії політичних партій, а також молодіжні партії [21, с. 123–125].

На основі визначення сутності та особливостей молодіжних організацій можна виокреми-

ти кілька типів таких організацій:

а) молодіжні організації, що абсолютно деполітизовані, а саме до складу таких входить молодь, яка не має однакових ідейних орієнтацій і займає різні політичні позиції. Такі організації рідко бувають міцними і тривало діючими;

б) молодіжні організації, які об'єднують молодих людей за однією ідейною орієнтацією. Це високополітизовані молодіжні організації; як правило, вони дуже стійкі, приєднуються до певної (часто керівної) партії. Такі молодіжні організації функціонують як молодіжні секції, фракції; за їхньою допомогою партії готують для себе поповнення, кадри, актив, організують вибори, референдуми, проводять масові акції та різні заходи;

в) молодіжні організації, які не орієнтуються на будь-які “дорослі формування” – політичні партії, об'єднання, рухи і фракції. Вони займають свої позиції і їх іменують молодіжними партіями (нині феномен молодіжних політичних партій недостатньо вивчений і в науковій літературі практично не розглянутий);

г) молодіжні організації, які не мають політичної основи і займаються розв'язанням соціально-економічних, культурно-художніх, побутових проблем молоді. Такий тип організацій в усьому світі найбільш розповсюджений.

За нових умов розвитку держави все очевиднішими стають ознаки молодіжного руху як певної системи, дієвого механізму представництва й реалізації інтересів молоді, здійснення молодіжної політики в країні, що включає, як мінімум, три підсистеми:

– інституційну або організаційно-інституційну (державні та громадські структури, що розв'язують проблеми молодіжної політики);

– регулятивну або нормативну (законодавство щодо молодіжного руху, програмні і статутні документи молодіжних організацій);

– комунікативну або інформаційну (молодіжні ЗМІ, інші молодіжні видання).

Структури молодіжного руху присутні практично в усіх формах політичної і соціальної організації суспільства, він пронизує політичну систему на всіх рівнях: загальнодержавному, регіональному, місцевому.

У політичній науці немає єдиного погляду стосовно визначення молодіжного руху. Як стверджує В. Андрущенко, “частина вітчизняних та зарубіжних науковців розглядає його конкретно-історичну сутність крізь призму розвитку соціальної активності молоді, інші – як «складову частину молоді» чи як «сукупність громадських молодіжних об'єднань» тощо. Представники української науки пропонують розглядати молодіжний рух:

• як одну з рухливих і надзвичайно мінливих форм соціальної активності молоді, її соціально-політичних громадських ініціатив;

• як один із засобів участі молоді в суспільних процесах через колективні (як зорганізовані, так і неструктуровані) форми прояву її самодіяльності на засадах спільних інтересів;

• у вузькому розумінні – як систему молодіжних громадських об'єднань [22].

Нині все більше українських учених відходять від суто кількісного визначення молодіжного руху як сукупності молодіжних організацій і намагаються ширше охопити це явище. Так, В. Головенько визначає молодіжний рух як своєрідну політичну систему, що спрямована на визначення та реалізацію інтересів молоді в суспільстві [23, с. 18–22].

Дискусійною залишається проблема класифікації молодіжного руху в Україні. Існує декілька підходів до визначення критеріїв такої класифікації. За допомогою класового підходу розрізняють молодіжні організації за належністю до певного суспільного класу чи соціальної групи; психологічного – пропонують класифікувати молодіжні структури з урахуванням ролі “peer group” (англ. – група ровесників) у процесі виникнення організації. Згідно із правовим підходом, головним критерієм класифікації є реєстрація організації і статутно оформлена задекларована мета діяльності. Існує також диференціація молодіжних організацій на підставі ідеологічних орієнтацій. Та хоча вплив політичних структур й ідеологічних течій на організований молодіжний рух значний, він усе ж не є визначальним. Діють чимало молодіжних організацій, які абсолютно політично або ідеологічно не заангажовані [21, с. 14–15].

Своєрідну класифікацію молодіжних об'єднань в Україні розробили О. Корнієвський і В. Якушик. Вони пропонують класифікувати їх за такими критеріями: соціальна база молодіжного об'єднання; специфіка процесу виникнення організаційних принципів і структури молодіжного об'єднання; особливості системи здійснюваних молодіжним об'єднанням функцій; роль молодіжного об'єднання в суспільстві; характер впливу молодіжного об'єднання на суспільні процеси [24, с. 12].

Таким чином, молодіжний рух – це один із компонентів суспільно-політичної системи, представлений відповідно організованими молодіжними структурами, діяльність яких спрямована на реалізацію інтересів молоді, утвердження її специфічності і власної ролі у суспільстві. Розглядаючи молодіжний рух як важливий чинник зростання суспільної по-

треби в процесі політичної соціалізації, необхідно враховувати, що він є непростим соціальним явищем і, як мінімум, складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у громадські об'єднання, та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи, "молодіжної субкультури", які взаємодоповнюються. Зі становленням демократичної, правової, соціальної держави молодіжний рух змінюється як за формами, так і змістом діяльності, що передбачає нові методи та напрямки роботи з молоддю, співпрацю молодіжних організацій з органами влади і місцевого самоврядування та громадськими організаціями, інтеграцію з міжнародними молодіжними структурами, створення необхідного законодавства, інформаційної бази.

Визначальною рисою молодіжного руху в Україні є його демократичність у процесі творення і функціонування, оскільки більшість молодіжних і дитячих об'єднань створена молоддю. Демократичність руху забезпечується й тим, що чинне законодавство практично знімає всі обмеження, які існували раніше, на створення юнацьких об'єднань, за винятком тих, що є деструктивними, неприйнятними для суспільства.

Молодіжний рух України відзначається великою кількістю громадських молодіжних організацій, які різняться за напрямками діяльності і політичними вподобаннями. Попри те, що кількість громадських молодіжних і дитячих об'єднань зростає, характерним є те, що вони нечисленні. Більшість із них маловідомі для молоді й не користуються в неї належним авторитетом. Свобода вибору молодою людиною своєї організації на сучасному етапі проявляється для більшості як свобода не вибирати жодну з них.

Триває поглиблення процесу становлення структур громадських молодіжних і дитячих об'єднань на регіональному рівні: на початок 2003 р. було зареєстровано 2800 обласних і районних організацій, тоді як наприкінці 1998 р. їх було трохи більше 1500. Якщо взяти до уваги регіональні структури всеукраїнських об'єднань, то їх кількість за останні 5 років зросла втричі [25].

У наш час відбувається активний процес звернення молодих українців до релігії, а релігійні організації також підпадають під категорію "агентів політичного виховання". Як свідчать статистичні дані, істотно збільшилася частка молоді, яка вважає себе віруючою: з 18,2 % у 1998 р. до 23 % у 2006 р. Серед тих, кого політика зовсім не цікавить, найбільше було членів релігійних громад (33,6 %). При цьому відновлення позицій релігійних об'єднань, з одного боку, є реакцією на попередню тотальну секуляризацію суспільного життя, а з другого – відображає нинішнє зростання численних негараздів нашого буття і прагнення молодих людей знайти духовний притулок. Це зумовлює співіснування у ставленні до релігії або як до певної моди, або як до глибокого переконання. При цьому лише незначна частина молодих людей перебуває під постійним впливом певних церков, участь же в релігійному житті більшості молоді обмежується епізодичними та випадковими відвідуваннями храмів.

Результатом впливу всіх зазначених агентів політичного виховання є підвищення зацікавленості молоді політичними процесами в суспільстві. Якщо порівнювати дані соціологічних опитувань, проведених у травні 1995 р. і в червні 2005 р., то виявляється, що частка тих, хто "ситуативно" цікавився подіями політичного життя (ті, хто відповідав "Цікавився, коли вони мене стосуються"), істотно зменшилася – з 51 % у 1998 р. до 29 % у 2006 р., на 8 % стало більше тих, хто вибрав варіант відповіді "Зовсім не цікавлюся", і на 14 % зросла частка респондентів, які обрали варіант відповіді "Намагаюся бути в курсі справ". Тож можна відзначити, що за вказані 8 років сталася помітна "поляризація" молоді залежно від рівня її інтересу до політики: стало більше тих, хто нею не цікавиться зовсім, і тих, хто проявляє до політичного життя помітний інтерес [25].

Агенти політичного виховання є постійними супутниками життя молодої людини і значно зумовлюють її можливості у засвоєнні та ефективному втіленні стандартів і кращих зразків політичної культури. Традиційні інститути політичного виховання, як правило, напівфункціональні. Кожен із них перебуває у процесі складної і суперечливої еволюції та не укладаються в єдину ієрархічну систему, що підвищує автономію молоді щодо них. Водночас пріоритет дії тих або тих агентів виховання, поєднання їх один з одним, характер цілеспрямованого впливу на молодь істотно відрізняються залежно від ролі того чи того агента в житті суспільства.

Отже, молодь формує свої погляди, переваги, ставлення до політики на перетині конкуруючих процесів, для яких характерні власні пріоритети у тлумаченні політичних цінностей і поведінкових стандартів. Це показує, що політична соціалізація завжди існує як сукупність конкретних механізмів навчання молодої людини способом політичної участі, які формуються на основі досконало визначених культурних цінностей і стандартів.

Узагальнюючи розгляд генезису політичного виховання молоді в сучасній Україні, можна зробити такі висновки:

- молодь не завжди є суб'єктом політичних процесів, але вона відіграє важливу і визначальну роль у суспільному розвитку, особливо в період становлення державності;
- політичне виховання молоді є процесом цілеспрямованого та систематичного впливу на політичну свідомість і поведінку громадян з метою формування в них певних політичних якостей. Цілеспрямованість і систематичність – два головні чинники, що виокремлюють політичне

виховання із загального контексту політичної соціалізації. Основним завданням політичного виховання є закріпити в політичній свідомості і поведінці молодого людини панівні в певній системі політичні цінності, норми, орієнтації та зразки, сформувати певний тип політичної культури. Під час взаємодії особистості з політичною системою виникають два взаємодоповнювальні процеси. З одного боку, система самовідтворюється, рекрутує, виховуючи і навчаючи нових членів. Політичне виховання в цьому процесі відіграє роль механізму збереження політичних цінностей і цілей системи, дає змогу зберегти наступність поколінь у політиці. З другого боку, вимоги політичної системи (її цінності, норми й зразки поведінки) інтернаціоналізуються в структурі особистості. Внаслідок політичного виховання формується політична свідомість особистості, її політична поведінка, відбувається політичне становлення молодого людини.

Політичне виховання молоді в сучасній Україні характеризується строкатим і фрагментарним накопиченням політичних знань. Ґрунтовні політичні знання набуваються переважно під час навчання у вищій школі, у період вторинного політичного виховання. Політизація молодих людей відбувається зазвичай завдяки спілкуванню з однолітками, сім'єю, ЗМІ, які лише знайомлять, проте не дають цілісних політичних знань. Політичне виховання молодого людини є процесом ресоціалізації, тобто відображає настанови молодого людини на відбір і засвоєння знань, норм, прийомів взаємодії з владою. Вторинне політичне виховання характеризує такий етап діяльності молодого особи, коли вона засвоїла засоби переробки інформації та виконання ролей і має змогу самостійно вибирати для себе цінності та життєві орієнтири.

На політичне виховання молодого особистості впливають, з одного боку, зусилля політичної системи з політичної освіти і залучення громадян у політичне життя (освітньо-виховна та соціалізуюча дія навчальних установ, вплив офіційної пропаганди, політичних партій і рухів, ЗМІ тощо). З другого боку, визначальний вплив на формування нового покоління має життєве середовище, яке по-різному може визначати роль молоді загалом і значення кожної молодого людини зокрема. Інакше кажучи, відбувається послідовно-спадкоємна зміна поколінь у суспільстві. Молодь – не лише об'єкт політичного впливу, а й суб'єкт політичної діяльності. Треба враховувати, що кожна молода людина є організаційним началом своєї політичної діяльності, а також, що на неї впливають чимало чинників і подій ззовні, з боку політичних інститутів.

Аналіз політичного виховання молоді ґрунтується на визначенні суспільних чинників становлення типових форм політичної поведінки і свідомості молодих громадян. Українські науковці вважають, що нині процес політичної соціалізації особистості відбувається під впливом декількох тенденцій. Одна із них характеризується зростанням суспільної потреби в розвитку політичної свідомості молодого людини, її включенні до політичного процесу, що виявляється у підвищенні активності, інформованості особистості про політику, в серйозних зрушеннях у політичній свідомості і політичній поведінці населення. Інша визначається відчуженням у різних формах молоді від держави та її інститутів, від ухвалення політичних рішень, що проявляється у зростанні апатії і цинізму в суспільстві, зневірі в офіційній політиці владних структур усіх рівнів.

Таким чином, нині стверджувати про дієве виховання молоді в нашій державі, в тому числі політичне, підвищення її громадянської активності доволі проблематично. У сучасній реальній ситуації потрібна наполеглива робота в цьому напрямку державних і громадських інституцій, усіх соціальних груп, суспільства загалом. Хоча молодь не завше є провідним суб'єктом політичних процесів, їй належить вагома і часто особлива роль у суспільному розвитку. Це проявляється особливо в час розбудови державності. У зв'язку з цим молодь має формувати власну думку щодо суспільного життя (зокрема, про політичні системи, ідеології, організації, партії, процеси) й уміти оцінювати його, виробляючи в такий спосіб власну громадянську позицію.

Література

1. Вікіпедія. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82>
2. Словник синонімів української мови. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=22&t=134>
3. Политология: учеб. пособие для вузов / сост. и ред. Н. Сазонова. — Харьков: Фолио, 2001. — 831 с.
4. Политология. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і суспільство / А. Колодій, В. Харченко, Л. Климанська, Я. Космина. — К.: Ельга-Н, Ніка-Центр, 2000. — 584 с.
5. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: навч. посібник / М. А. Остапенко. — К.: МАУП, 2008. — 96 с.
6. Рубан О. А. Вплив філософії освіти на шляхи формування політичної культури особистості / О. А. Рубан // Філософія науки: традиція та інновація. — 2011. — № 1 (3). — С. 176–184.
7. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. — 1992. — № 2. — С. 122–134.
8. Шестопап Е. Психологический профиль российской политики 1990-х: теоретические и прикладные проблемы политической психологии / Е. Шестопап. — Москва: Рос. полит. энциклопедия, 2000. — 265 с.
9. Головатий М. Мистецтво політичної діяльності: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / М. Головатий. — К.: МАУП, 2002. — 176 с.
10. Кузьменко Т. Життєві орієнтації особистості: об'єктивні та суб'єктивні чинники їх формування і змін / Т. Кузьменко // Нова політика. — 1999. — № 4. — С. 33–39.
11. Политологический энциклопедический словарь / упоряд. В. П. Горбатенько; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенька. — 2-е вид., доп. і перероб. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
12. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www/uisr.org.ua>

13. Інститут соціології НАН України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://i-soc.com.ua/institute/public.php>
14. Резник Ю. М. Структура личности: статусы-роли-диспозиции / Ю. М. Резник // Личность. Культура. Общество. — К.: Институт социологии НАН Украины, 2000. — Вып. 4 (6). — Т. 2. — С. 197–236.
15. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / за заг. ред. Ф. М. Рудича. — К.: Парламент. вид-во, 2006. — 412 с.
16. Фонд "Демократичні ініціативи" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.exitpoll.org.ua>
17. Завдання новообраного парламенту: погляд молодих. "Круглий стіл" 20 травня 2002 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://old.dif.org.ua/ua/archive.vis#2002>
18. Загородній Ю. Політична соціалізація молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. Загородній, В. Курило, С. Савченко. — К.: Генеза, 2004. — 144 с.
19. Молодь України у дзеркалі соціології / заг. ред. О. Балакірєвої та О. Яременка. — К.: УІСД, 2001. — 210 с.
20. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. // Основні чинні кодекси і закони України / укл. Ю. П. Єлісєвенко. — К.: Махаон, 2003. — 976 с.
21. Кулік В. Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива: дослідження / В. Кулік, Г. Голобуцька, О. Голобуцький. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://golob.narod.ru/kniga.html>
22. Андрущенко В. Організоване суспільство / В. Андрущенко. — К.: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/books/2006/06vaos/10.htm>
23. Головенько В. Український молодіжний рух в ХХ столітті: історико-політологічний аналіз основних періодів / В. Головенько. — К.: А.Л.Д., 1997. — 160 с.
24. Корнієвський О. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / О. Корнієвський, В. Якушик. — К.: Столиця, 1997. — 235 с.
25. Молодь України в алгоритмі суспільного життя. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ipo.org.ua>

In the article the analysis and systematization of the information about the agents of political upbringing of modern Ukrainian youth in terms of educational – philosophical approaches are carried out.

Key words: education, political education, political upbringing, agents of political upbringing, political culture, philosophy of education, youth.